

משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
הפיקוח ליישום זכויות התלמיד
השתתפות ילדים בקבלת החלטות הנוגעות לחייהם

כבוד השופטת (בדימוס) גב' סביונה רוטלוי

דברי פתיחה שנשאו בכנס ברוקדייל על השתתפות ילדים ב- 8.7.09

הלב מתרחב לראות נוכחות כה גדולה ומכובדת ביום עיון המוקדש לאחת הזכויות החשובות ביותר של ילדים, שעולם המבוגרים נוטה להתעלם ממנה - הזכות להשתתפות.

אני מברכת את מכון ברוקדייל על היוזמה לעריכת הכנס ואת שר המשפטים והשר לשירותים חברתיים, שהתפנו מעיסוקיהם ובאו לברך את באי הכנס ומקווה, שהקול היוצא מכנס זה יחדור למרחבי העשייה הציבורית וגם למרחב הצנוע יותר, אך החשוב, של העשייה הפרטית - המשפחה.

אם הורים לא ינהלו דיאלוג עם ילדים, הילדים לא ילמדו לנהל דיאלוג בינם לבין עצמם ובינם לבין אחרים;
אם מורים לא ינהלו דיאלוג עם ילדים, ילדים לא ילמדו לחשוב, להכיר את עצמם ולהבין את האחר.

אם הורים לא יכבדו ילדים, ילדים לא יכבדו אותם ולא יכבדו אחרים.
כבוד להורה או למורה שנעשה רק מתוך צייתנות לחזק ממך, מתוך פחד מפני בעל הכוח והמרות, ולא מתוך הבנה, הערכה, חיבה, אינו מלמד ילדים מהו כבוד אמיתי, (בהבדל מכבוד "טכני", כמו קימה כשמבוגר נכנס או נישוק ידיו של מבוגר).

ככל שמתפתח השיח הבינלאומי והישראלי על אודות זכויות אדם בכלל וזכויות ילדים בפרט, ככל שנחקקים חוקים ומותקנות תקנות אני צופה שוב ושוב בדאגה כיצד עולם המבוגרים מתאחד ומתאגד יחדיו למנוע מילדים את זכויותיהם ותולה במתן זכויות לילדים את האשם בחוליי החברה.

כך לאחרונה התבשרנו, כי הענקת זכויות לילדים במערכת החינוך היא זו שמסלימה את האלימות בבתי הספר.
אומרים, רק ננהיג מערכת ענישה ונפתור את בעיית האלימות.

לצורך זה, חזינו השבוע כיצד בצורה חפזה העבירה הכנסת בקריאה ראשונה תיקון לחוק זכויות התלמיד, המרוקן מתוכן את הזכות להליך הוגן בסוגיה של הרחקת תלמיד לצמיתות מבית הספר.

זוהי פגיעה בזכות הכי בסיסית של ילדים, הלוא היא הזכות לחינוך, הכלולה בזכות להתפתחות.

בהצעה מוענק שיקול דעת מלא למפקח לצורך הרחקה לאלתר של תלמיד מבית הספר. (עד לברור סופי של הערר שהוגש מטעמו).
המפקח איננו צריך לנמק את החלטתו, אין כל קריטריונים להפעלת שיקול דעתו, והגרוע מכל - לא מוטלת כל חובה על המדינה לדאוג לכך, שהתלמיד המורחק ימצא במסגרת חינוכית אחרת.

תשאלו, כיצד? הרי הזכות לחינוך של הילד במדינת ישראל כבר עוגנה בחוק לפני שנים רבות, ואף הוכרה הזכות לחינוך חובה חינם.

רבותי, אין בחוקים ובתקנות כל הוראה **המחייבת** את המדינה לדאוג לכך, שהילד המורחק אכן ילמד במקום אחר המותאם לו.

והתוצאות האפשריות:

הנשרה ממערכת החינוך, עבריינות נוער, הכבדה על שרותי הרווחה, הפקרת הילדים לגורלם.

משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
הפיקוח ליישום זכויות התלמיד

ובאילו תלמידים מדובר?
בדרך כלל אלה שבאים משכבות מוחלשות, משפחות עניות, משפחות של עולים חדשים,
משפחות שסביר מאד שאותו ילד נחשף בהם גם לאלימות.

**זוהי רק דוגמא אחת מני רבות לרמיסת זכויות ילדים ללא הבנה של מהות הזכויות וללא
תובנה לתוצאות הנגרמות מאותה רמיסה.**

עד כמה דמגוגית הטענה נגד זכויות ילדים, הכוללות כמובן את הזכות להשתתפות, אדגים
בפניכם מתוך חוק זכויות התלמיד שחוקק בשנת 2000.

אילו זכויות כולל חוק זה?

- כל ילד ונער זכאי לחינוך
- אין להפלות תלמיד מטעמים עדתיים, מטעמים של רקע חברתי-כלכלי, או מטעמים של השקפה פוליטית, בין של הילד ובין של הוריו בנושאים של רישום תלמיד, הרחקתו ממוסד חינוכי, קביעת תוכניות לימודים ומסלולי קידום בבית הספר, קיום כמות נפרדות, זכויות וחובות תלמידים, לרבות כללי המשמעת והפעלתם. (שימו לב שאפשר להפלות על רקע מגדרי, גזע, נטייה מינית, דת, מוגבלות, אזרחות, מוצא לאומי)
- זכות לתלמיד ולהוריו להשמיע טענותיהם בעניין הרחקה לצמיתות מבית הספר והעברתו למוסד אחר.
- זכות להיבחן בבחינות בגרות
- זכות שלא יינקטו נגד התלמיד אמצעי משמעת גופניים או משפילים
- זכות שלא יינקטו נגד התלמיד אמצעי ענישה בשל מעשה או מחדל של הוריו.

אלו, רבותי, כל הזכויות.

האם זכויות אלה אחראיות לאלימות בבתי הספר?

ושימו לב: לא נזכרות כאן הזכויות הבסיסיות ביותר לילדים, המופיעות כעקרונות של האמנה בדבר זכויות הילד מ 1989, שישראל חתמה עליה ללא כל הסתייגות ומחוייבת ליישמה בכל הרמות.

ומהן אותן זכויות?

- **הזכות לחיים, הישרדות והתפתחות**
- הזכות להשתתפות בכל החלטה הנוגעת לתלמיד (הזכות מוכרת כפי שכבר הזכרתי רק בנושא הרחקה לצמיתות)
- הזכות שבכל החלטה הנוגעת לתלמיד תישקל **טובתו** כשיקול ראשון במעלה (לאו דווקא מכריע)

אלו הן זכויות ייחודיות לילדים המכירות בילדות כתקופה מיוחדת, תקופה שבה מתפתח הילד בדרך לבגרותו, תקופה שבה נלמדים כישורי חיים, תקופה שבה מכינים ילדים לקראת השתתפותם כאזרחים בחברה המתיימרת להיות חברה דמוקרטית.

ואני מדגישה: אין הכרה מלאה בזכות להשתתפות לא על בסיס פרטני ולא על בסיס קבוצתי (האפשרות להקמת מועצת תלמידים למשל היא רק אופציה)

הזכות להשתתפות, המובנת כזכות בסיסית של כל מבוגר, לא זוכה עדיין להבנה ולהכרה בחשיבותה. החשש הוא כי הכרה בזכות להשתתפות פרושה מתן אוטונומיה מלאה לילד. אבל זהו פרוש מוטעה ומטעה.

הזכות להשתתפות, ככל זכות, איננה מוחלטת ואיננה בלתי מוגבלת. הבעת עמדה של הילד אין פרושה קבלתה.

המשרד: רחוב השלושה 2ת"א, מיקוד 61092 :
כתובת אתר המשרד www.education.gov.il/zchuyot :
E-mail: tova.edu@gmail.com

משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
הפיקוח ליישום זכויות התלמיד

כבוד לדעותיו, רגשותיו ורצונותיו של הילד משמעו הקשבה להם אבל לא בהכרח קבלתם. המשימה של מקבל החלטה המבוגר הינה להוסיף את נקודת הראות של הילד לאלמנטים אחרים אשר עשויים לתרום לקבלת החלטה מושכלת. לגילו של הילד ומידת בגרותו יש כמובן חשיבות לגבי מתן משקל לדעתו.

לכן, השתתפות ילדים במערכת החינוך, הבריאות, המשפט או הרווחה איננה מעשה חסד שנעשה עם הילדים אלא היא זכות בסיסית של ילדים, זכות אדם יסודית, שמוטלת עלינו, המבוגרים, לפתחה בכל הרמות .

אולי אם נצליח לפתח דיאלוג עם ילדים ברמות שונות, נצליח לפתח אוכלוסיה, שתדע לכבד את דעת האחר, שתדע להקשיב לאחר, שתדע, שהחלטות אינן מושגות בכוח הזרוע או בשרירותיות אלא באמצעות השיח.

במהלך עבודת הוועדה, שבה שיתפנו ילדים ברמות שונות וקבלנו תובנות חשובות מהם, עלה קול מאד ברור מצידם של ילדות וילדים מכל המגזרים ומגילאים שונים והקול היה, שאנו המבוגרים אינם מכבדים אותם, שאנו המבוגרים איננו מעוניינים באמת ובתמים לשמוע מה יש להם לומר לגבי עניינים הקשורים בהם ישירות, אם בפנימייה בה שהו, אם בבית הספר בו למדו, אם בקרב משפחתם שעה שהכרעות חשובות עמדו על הפרק, כגון: גרושי הורים או הגירה.

תוצאות המחקר לגבי השתתפות ילדים בבתי המשפט למשפחה, שעליהן תשמעו מאוחר יותר, רק מאששות את מה שלמדנו בוועדה - ילדים המתנסים בתהליך של השתתפות בהחלטות הנוגעות להם חשים, שגם אם התוצאה לא תאמה את עמדתם, תחושתם היתה טובה והם הרגישו כבני אדם המקשיבים להם.

ציינתי קודם לכן, שההתלהמות כלפי ילדים, כאילו הם "המציאו" את האלימות (בחברה כה אלימה כשלנו) וכאילו הענקת זכויות להם היא שגורמת לאלימות ולהעדר סמכות מצד מורים והורים, איננה מבוססת והדגמתי מתוך חוק זכויות התלמיד כמה מעט זכויות הוענקו להם, אפילו מתוך הזכויות הייחודיות לילדים, כמו הזכות להישרדות ולהתפתחות או הזכות שטובתו של ילד תישקל בכל החלטה או פעולה כשיקול ראשון במעלה והזכות להשתתפות,

אבל המצב הרבה יותר גרוע ומצביע על הדמגוגיה הננקטת בשיח זכויות ילדים.

זכויות אדם רגילות, המוענקות לכל מבוגר והמגיעות לילדים מכוח היותם בני אדם, אינן נזכרות בחוק זכויות התלמיד. לדוגמא: הזכות לזהות, הזכות לפרטיות, הזכות למידע (שהינה מרכיב של הזכות להשתתפות), חופש הביטוי, חופש מחשבה מצפון ודת, חופש ההתאגדות(מועצת תלמידים).

בהמלצות הוועדה שבראשה עמדתי הוצע לתקן את חוק זכויות התלמיד ולכלול בו את כל אותן זכויות, שישראל מחויבת ליישמן מכוח האמנה, שעליה חתמה.

לצערי הרב, למרות עבודה של שש שנים שהושקעה בלימוד הסוגיות, תוך שיתוף פעולה עם משרד החינוך והמשפטים, ולאחר שהייעוץ המשפטי של משרד החינוך הקדיש 3 שנים נוספות לעריכת ההצעה לצורך הגשתה כהצעת חוק, לא נעשה דבר.

תקוותי היא, ששר החינוך החדש והנמרץ, יכבד את התחייבויותיה הבינלאומיות של ישראל ויוביל מהלך להרחבת זכויות התלמיד בד בבד עם העלאת קרנה של ההוראה והמורים.

וארגיע את כל החוששים. שום זכות המוצעת איננה זכות מוחלטת או בלתי מוגבלת. שום זכות איננה פוגעת בזכויות של אחרים, כגון המורים. שום זכות איננה מוענקת באופן גורף ללא אבחנה בגיל הילד ובכשריו המתפתחים.

ובכל זאת, ממה אנחנו, המבוגרים, כל כך חוששים?

המשרד: רחוב השלושה 2ת"א, מיקוד 61092 :
כתובת אתר המשרד www.education.gov.il/zchuyot :
E-mail: tova.edu@gmail.com

משרד החינוך

המינהל הפדגוגי

הפיקוח ליישום זכויות התלמיד

איש מאיתנו לא היה רוצה שזכות כלשהיא תישלל ממנו מבלי שישמעו קודם לכן לדעתו:
איש מאיתנו לא היה רוצה שיעבירו מידע עליו בצורה הפוגעת בפרטיותו ובאופן שאיננו מוסדר
בחוק;

איש מאיתנו לא היה רוצה שיפגעו בו בשל דעה שהביע באופן שלא פגע באחרים:
איש מאיתנו לא היה רוצה שיחפשו בכליו באופן משפיל;
איש מאיתנו לא היה רוצה שיפגעו בו עקב נטייה מינית:
איש מאיתנו לא היה רוצה שיפגעו בחרות שלו לבחור בדת או לנהוג על פי מנהגיה;

נראה שעולם המבוגרים חושש לאבד מכוחו כלפי הילדים.

מאד פופולארי לאחרונה השיח בדבר אבדן הסמכות ההורית או המורית.
אם הסמכות אבדה או השתבשה, לא ניתן לייחס זאת להענקת זכויות אדם לילדים כי אלה
בינתיים כמעט לא הוענקו להם, אלא מסיבות אחרות, שלא אוכל במסגרת דברי הברכה
הקצרים לעמוד עליהן.

אני בטוחה, שכל אחד מאנשי המקצוע הנמצאים עתה באולם, יכול להעיד מניסיונו, שהענקת
זכות לילדים להשתתף בהליך או בהחלטה הנוגעת להם, בין כפרט ובין כקבוצה, תרמה לדמוי
העצמי של הילד או הקבוצה, לימדה לכבד דעות של אחרים, מיתנה התנגדויות ובוודאי גם
אלימות, ובסופו של דבר הועילה גם להליך עצמו ולקבלת החלטה מושכלת ומכבדת.

אני מאחלת לכולנו יום עיון פורה ומעניין ומקווה שנוכל ביחד לקדם את יישום זכויות ילדים
בישראל, ובמיוחד את הזכות להשתתפות.

המשרד: רחוב השלושה 2ת"א, מיקוד 61092 :

כתובת אתר המשרד www.education.gov.il/zchuyot :

E-mail: tova.edu@gmail.com